

Lanterfanten is gezond

Kleuters hebben op school steeds minder tijd om vrij te spelen. De grotere nadruk op ‘werkjes’ is schadelijk, zegt een groeiende groep experts. ‘We ontnemen ze de kans zelf de wereld te ontdekken.’

tekst ANNEMIEK VERBEEK foto SABINE PLAMPER

Volgens psycholoog Louise Berkhout is vooral fantasiespel belangrijk voor de sociale

Een groepje vijfjarigen zit in het lokaal met de gordijnen dicht, zodat ze zich beter kunnen concentreren. Ten minste één meisje is die ochtend met buikpijn opgestaan en wilde niet ontbijten. Weken heeft ze geoeft met oude toetsen, de meester heeft in het kringgesprek verteld over hoe ze de vragen het beste kunnen beantwoorden en vandaag – de grote dag – mogen het pauzehapje en de beker sap bij wijze van uitzondering op tafel staan tijdens het werken.

Na afloop haalt de meester alle ingevulde velletjes papier op. De oudergesprekken om de resultaten te bespreken staan al een paar weken met rode pen in zijn agenda genoteerd.

Gekkenwerk? Toch ging het zo een paar weken geleden toe op een basisschool in het centrum van Amsterdam, want alle Amsterdamse kleuters zijn verplicht de zogeheten kleutertoets te maken. Sommige scholen nemen dat erg serieus.

“Dat is niet zo gek,” zegt psycholoog Louise Berkhout, die onderzoek doet naar kleuteronderwijs. “De overheid eist van scholen dat ze met de kleu-

tertoets meedoen én dat ze goede resultaten boeken. De leerkrachten zijn erop gespitst dat hun leerlingen het goed doen en de kinderen staan dus steeds meer onder druk om meetbare resultaten te produceren.”

Door de groeiende nadruk op cognitieve vaardigheden als rekenen, lezen en schrijven krijgen kleuters steeds minder tijd om te doen wat volgens veel deskundigen in deze levensfase eigenlijk veel belangrijker

‘Volwassenen moeten niet te veel sturen en corrigeren. Observeer liever, met je handen op de rug’

is: vrij spelen. Dat is wezenlijk anders dan ‘begeleid spel’, waarbij de leerkracht bepaald wat er gebeurt, hoe lang het spel duurt en wat de uitkomst zou moeten zijn.

“Vrij spel, dat is spel dat plezier als enig doel heeft,” zegt psycholoog Ewald Vervaeke, die met ongeveer 350 andere kritische experts deel uit-

maakt van de Steungroep Kleuteronderwijs. Zij komen een paar keer per jaar samen, organiseren bijeenkomsten en publiceren rapporten en artikelen.

“Juist in het vrije spel ontdekt een kind de wereld én zijn rol daarin, wat hij leuk vindt en waar hij goed in is, wat de grenzen van zijn lichaam en die van anderen zijn. Het is een miskenning te zeggen dat vrij spel nutteloos is.”

zondheid van kinderen en de mate waarin ze vrij kunnen spelen. Spelen is letterlijk verfrissend: kinderen laden zichzelf op, verwerken hun ervaringen ermee, kunnen hun emoties erin kwijt.”

“Speelt een kind een boze juf, dan kan ze haar boze energie kwijt. Dat wordt door andere kinderen ook geaccepteerd, want het hoort bij de rol die ze op dat moment speelt. In zo’n rollenspel oefenen ze dus met sociaal gedrag. Wordt ze te streng, dan corrigeren de kinderen dat door het te zeggen, of door een volgende keer niet meer te willen spelen.”

Voor haar onderzoek observeerde Berkhout bijna vijftig kleuterklassen op twintig scholen. Volgens haar is vooral fantasiespel belangrijk voor de sociale ontwikkeling en om grote gebeurtenissen in het kleuterleven te

Die mening deelt psycholoog Berkhout, die vorig jaar zomer aan de Rijksuniversiteit Groningen promoveerde op onderzoek naar het belang van vrij spel. “Kinderen zouden elke dag ten minste een paar uur de kans moeten krijgen vrij te spelen. Er zijn sterke aanwijzingen dat er een verband is tussen de psychosociale ge-

ontwikkeling van kleuters, en om grote gebeurtenissen in hun leven te verwerken.

verwerken. “Iedereen met kleine kinderen in zijn omgeving weet hoe dat werkt: zijn ze ziek geweest, dan spelen ze dagen dat hun pop ziek is. Is opa overleden, dan zie je dat terug in hun spel.”

‘We laten kinderen veel te weinig aanmodderen,” zegt pedagoog en schrijfster Annet Weterings, die ook trainingen over kunst- en cultuuronderwijs geeft op basisscholen. “Volwassenen moeten niet te veel sturen, verbieden en corrigeren. Dat vinden wij toch ook niets, als iemand constant zegt wat we wel en niet moeten doen? Observeer liever, met je handen op de rug, en kijk waar kinderen mee komen. Ze zullen je verrassen.”

“Sommige kinderen hebben misschien wel meer tijd nodig, zeker als ze niet gewend zijn vrij te spelen, maar geen enkel kind blijft lang met zijn armen over elkaar in een hoek zitten. Als we alles blijven voorkauwen, worden ze slechts kopietjes van ons. Kijk wat kinderen doen, waar ze behoefte aan hebben, stimuleer ze. Geef ze de tijd en de ruimte om ideeën uit

te spelen en oplossingen te verzinnen. Gun het ze de wereld te ontdekken.”

Over kleutertoetsen hebben psychologen Vervaeke en Berkhout weinig goeds te zeggen. “We zijn met zijn allen gaan geloven dat die toetsen reële resultaten meten,” zegt Vervaeke, “maar het enige wat we meten zijn de afwijkingen van het gemiddelde. Het is waanzin om een kind te toetsen op iets waar het nog helemaal niet aan toe is.”

Berkhout: “In Finland beginnen de

kinderen pas na hun zesde met lezen, schrijven en rekenen en die kinderen doen het internationaal in alle opzichten het beste. We zouden wat meer vertrouwen in onze kinderen kunnen hebben.”

“We denken dat we controle hebben over hoe kinderen zich ontwikkelen als we alles meten. Dat geldt ook voor ouders. Ze onderkennen het belang van spelen, maar tegelijkertijd willen ze ook concrete resultaten van school zien. En ze maken elkaar gek door hun kinderen op allerlei clubjes te doen,

waardoor kinderen ook thuis niet aan vrij spelen toekomen.”

Sommige ouders zijn zich wel bewust van het belang van ‘doelloos’ spelen. Anne Hofstede bijvoorbeeld, communicatieadviseur bij de gemeente. Ze schreef haar zesjarige ‘speelse’ zoon Flip bewust op geen enkele naschoolse activiteit in, zodat hij thuis meer tijd heeft om te doen waar hij zin in heeft. “Ik snap ook niet dat ze op school zo’n scherp onderscheid maken tussen werken en spelen, voor een kind zijn beide onderdeel van hetzelfde leerproces.”

“Flip is net kleuter-af en in groep 3 is vrijwel geen ruimte meer om vrij te spelen, terwijl hij zelf aangeeft dat hij dat mist. Ik zie dat hij daardoor minder plezier heeft in school. We hebben het er met de juf over gehad, maar die zegt: ik kan die 33 kinderen niet allemaal hun gang laten gaan. Dat snap ik ook wel weer. Daarom maken wij na school tijd voor het gelanterfant van Flip, hij mag doen wat hij wil, hoeft nergens heen. We hebben het wel gevraagd: wil je op een sport of op pianoles? Maar hij zei duidelijk: ik wil gewoon spelen.”

Met water klieren, verkleeden of tekenen

Psycholoog Louise Berkhout onderscheidt zeven categorieën in het vrije kleuterspel:

Sensopathisch spel: spelen met modder, water, deeg.

Motorisch spel: klimmen, rennen, stoeien.

Constructiespel: bouwen met blokken.

Rollen- of fantasiespel: met allerlei speelgoed spelen: poppen, verkleedspullen enz.

Creatief spel: schilderen, tekenen, handwerken, spelletjes doen op de computer.

Diversen: kleuters wachten af, zitten te kijken of hebben nog geen keus gemaakt. Het lijkt alsof ze niets doen, maar het gedrag valt volgens Berkhout onder vrij spel.

Niet zichtbaar: op de gang of in een afgesloten speelhoek spelen. Wie zich onbespied waant, speelt anders.

Steven Pont

Pesten

Het gevaar van therapie aan psychopaten (mensen die geen enkel gevoel voor andere mensen op kunnen brengen) is dat ze door de kennis die ze tijdens hun therapie opdoen, nóg beter in staat zijn andere mensen te manipuleren. Het is als het ware een training voor ze. Alle aandacht die naar het socialiseren van deze mensen gaat, wordt vervolgens averechts door ze gebruikt.

Nu bedacht ik: zou er bij kinderen niet hetzelfde aan de hand kunnen zijn op het gebied van pesten? Elke zichzelf een beetje respecterende school heeft een pestprotocol en een meldplicht voor docenten als ze pestgedrag zien. Ook krijgen hele klassen tegelijk trainingen op het gebied van het verminderen van hun pestgedrag. Dat klinkt allemaal heel nobel en belangrijk, maar wellicht is er een keerzijde aan dit verhaal.

Door de enorme aandacht die pesten krijgt, worden kinderen zich meer en meer bewust van de manier waarop ze invloed op andere kinderen hebben en hoe ze die dus vrij eenvoudig mentaal een hak kunnen zetten. Omdat hun gewetensontwikkeling nog niet is volgroeid, kunnen ze de kennis die ze op dit gebied op-

Kinderen leren hoe ze anderen mentaal een hak kunnen zetten

doen gaan gebruiken om met dit manipulatieve gedrag eens lekker te experimenteren. Het experimenteren met nieuw verworven inzichten is namelijk heel gewoon voor een basisschoolleerling. Door die bewustwording kweken we misschien wel precies het gedrag dat we op scholen juist proberen te voorkomen. Eigenlijk net zoals bij therapie aan psychopaten gebeuren.

Misschien is het vergezocht, maar dan zullen we een andere verklaring moeten zien te vinden waarom pestgedrag, ondanks alle programma’s die op scholen worden gedraaid, niet af- maar juist toeneemt. Dat dit het geval is, blijkt uit een zojuist verschenen studie van de School & Innovatie Groep onder ongeveer tienduizend leerlingen van Nederlandse basisscholen. Daarin staat dat het pestgedrag van kinderen – ondanks alle aandacht – de laatste jaren erger is geworden. Maar ja, neemt het pestgedrag onder kinderen nu ondanks alle aandacht toe, of misschien ook juist een beetje dankzij?